

ნიკო ჯავახიშვილი

**ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა II მსოფლიო ომის დროს
(1939-1945 წწ.)**

ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორია სათავეს საუკუნეთა სიღრმიდან იღებს. აღნიშნული ურთიერთობის ისტორიის ცალკეული საკითხების შესწავლას რამდენიმე სტატია მივუძღვენით.¹

ამ სტატიაში შესწავლილი გვაქვს, თუ რა სახის ურთიერთობა არსებობდა ქართველ და ბალტიისპირელ ხალხებს შორის II მსოფლიო ომის პერიოდში.

II მსოფლიო ომის დაწყებას ქართული ემიგრაცია არაერთგვაროვნად შეხვდა. მისმა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა, რომელთა შორისაც ძირითადად სოციალ-დემოკრატები იყვნენ, გერმანიას უნდობლობა გამოუცხადა. ისინი თავიანთ მოკავ-

---

¹ ნ. ჯავახიშვილი. ქართულ-ლატვიური ურთიერთობის ისტორიიდან. ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების სამეცნიერო შრომათა კრებული „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. ტ. V. თბ. 2009; ნ. ჯავახიშვილი. ოთხი ეტიუდი ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან. „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. ტ. VI. თბ. 2009; ნ. ჯავახიშვილი. ქართველთა კვალი ბალტიისპირეთში (XVII საუკუნის მიწურულიდან – XIX საუკუნის შუა ხანებამდე). „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. ტ. VII. თბ. 2010; ნ. ჯავახიშვილი. ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიიდან (XIX საუკუნის დასაწყისიდან – XX საუკუნის დასაწყისამდე). „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. ტ. VIII. თბ. 2010; ნ. ჯავახიშვილი. ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა ემიგრაციაში. ბალტიის ქვეყნები ქართველ ემიგრანტთა თვალსაწიერში (1921-1991 წწ.). „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. ტ. VIII. თბ. 2010.

შირედ დიდ ბრიტანეთსა და საფრანგეთს მიიჩნევდნენ.

ქართველ ემიგრანტთა რადიკალურად განწყობილი ნაწილი, რომელიც მოქმედებდა პრინციპით „ჩემი მტრის მტერი – ჩემი მეგობარია“, თვლიდა, რომ II მსოფლიო ომში გამარჯვებული გერმანია ისევე დაეხმარებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობა აღდგენაში, როგორც ეს I მსოფლიო ომის დროს მოხდა.

იმ ქართველთა საქმიანობის შესახებ, რომლებიც II მსოფლიო ომში გერმანელთა მხარდამხარ იბრძოდნენ, აზრთა სხვადასხვაობა დღემდე არსებობს. მათ საქციელს ზოგნი მართებულად, ხოლო ზოგნი გაუმართლებლად თვლიან, თუმცა ფაქტი ერთია: იმ პერიოდში გერმანია იყო ის ერთადერთი ძალა, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის დამასამარებელი ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ იბრძოდა და ქართველთა (ძირითადად პოლიტიკურ ემიგრანტთა) გარკვეული ნაწილის მიერ გერმანიის მოკავშირედ დასახვა სწორედ ამით აიხსნება.

აღნიშნული მოვლენა ასეა ახსნილი ემიგრანტ მიხეილ ქავთარაძის (1906-2008 წწ.) მოგონებებში: „გერმანია დაეჯახა იმ ძალას, რომლის წაქცევაც აუცილებელი წინასწარი პირობა იყო ჩვენი თავისუფლებისათვის. იყვნენ ემიგრანტები, რომელთაც ოცი წელიწადი თითქოს სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლას შესწირეს. ამ ოცი წლის განმავლობაში ვერცერთი ნამდვილი მოკავშირე ვერ იპოვეს და როდესაც იმ ქვეყანამ, რომელიც სინამდვილეში ერთადერთი შესაძლებელი მოკავშირე იყო ჩვენთვის..., რუსეთს შეუტია, ზემოხსენებული ქართველები შეძრწუნდნენ და ეს მოვლენა ჩვენთვის უარყოფით საქმედ ჩათვალეს.

მიზეზი ის იყო, რომ მაშინდელ გერმანიას განაგებდა არასიმპათიური რეჟიმი და ამავე დროს, ეს გერმანია, რუსეთის გარდა, ჩვენთვის სიმპათიურ დემოკრატიულ ქვეყნებსაც

ეომებოდა“.²

გერმანიის მხარეზე მებრძოლ ქართველთა საქმიანობის შესახებ მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს ემიგრანტ გივი გაბლიანის (1914-2001 წწ.) ორტომიანი ნაშრომი „ჩემი მოგონებანი (მეორე მსოფლიო ომი)“.³

გ. გაბლიანი წერს, რომ გერმანელთა მხარდამხარ მებრძოლი ქართველი ემიგრანტები „იმედოვნებდნენ, საჭიროების შემთხვევაში გერმანელებზე სასიკეთო ზეგავლენა მოეხდინათ. იმ ხანებში გავრცელებული აზრის მიხედვით, გერმანია კავკასიის მიმართ I მსოფლიო ომის დროინდელ პოლიტიკას გაატარებდა... დამოუკიდებლობის იმედი კიდევ უფრო გაძლიერდა, როდესაც გერმანელებმა II მსოფლიო ომის დროს დაიკავეს ჩრდილო კავკასია. აქ გერმანია განსხვავებულ პოლიტიკას ატარებდა, ვიდრე მის მიერ ოკუპირებულ აღმოსავლეთ ტერიტორიებზე, სადაც მკვიდრი მოსახლეობა ჰიტლერის ანტიჰუმანური კანონების გამო საშინელ ტანჯვას განიცდიდა“.⁴

დიდი ბრიტანეთის სამხედრო დაზვერვის ქართველმა ოფიცერმა მერაბ კვიციანი (1902-1991 წწ.), რომელიც თან ახლდა თეირანის კონფერენციაზე (1943) ჩასულ ბრიტანულ სამთავრობო დელეგაციას, იმ პერიოდში მისთვის დასმულ ოფიციალურ შეკითხვას, თუ რატომ იბრძვის ქართველთა გარკვეული ნაწილი გერმანელთა მხარდამხარ, შემდეგი პასუხი გასცა:

– „სრულიად მცდარი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ქართველები, რომლებიც ახლა გერმანიის ჯარში იბრძვიან, იმიტომ სჩადიან ამას, რომ ისინი შეგნებულად გერმანული ან ნაცის-

---

² მ. ქავთარაძე. ცხოვრების 100 წელი (მოგონებები, წერილები, თარგმანები, ლექსები). თბ. 2007, გვ. 111-112.

³ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი (მეორე მსოფლიო ომი). ტ. I. ქუთაისი. 1998; გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი (მეორე მსოფლიო ომი). ტ. II. ქუთაისი. 2000.

⁴ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი. ტ. I. გვ. 9.

ტური ორიენტაციისანი არიან. არა, მათ პირველ ყოვლისა ანტირუსული და ანტისაბჭოთა განწყობა ამოძრავებდათ და ირჩიეს ებრძოლათ მათთვის, ვინც კი დაეხმარებოდა მათ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენაში. თუმცა, მათ სჯეროდათ, რომ გერმანია დაამარცხებდა და დაშლიდა რუსეთს, მაგრამ ისიც სჯეროდათ, რომ საბოლოოდ თვით გერმანიაც დამარცხებული იქნებოდა დასავლეთის მოკავშირეების მიერ და ამიტომ, თუკი მათ თავიანთი ნაციონალური უფლებებისა და დამოუკიდებლობის გარანტია მიეცემოდათ, ისინი მოისურვებდნენ მოკავშირეებთან ერთად „შრომით“.⁵

გერმანიის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში ჯერ კიდევ 1941 წლის მიწურულს ჩამოყალიბდა ემიგრანტთაგან დაკომპლექტებული კავკასიური შენაერთები. მათ შორის იყო განსაკუთრებული დანიშნულების კავკასიური შენაერთი „ბერგმანი“ (მთიელი) და ქართული ქვედანაყოფები: „თამარ I“ და „თამარ II“.⁶

უდავოდ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ტყვეთა ბანაკებში თავმოყრილ ათეულ ათასობით ქართველ ტყვეთა (სსრკ-ის ყოფილ სამხედრო მოსამსახურეთა) ფიზიკურად გადარჩენა, რაც გერმანიის სამსახურში მდგარმა ქართველებმა გერმანელ სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა დახმარებით მოახერხეს.

1942 წლის თებერვალში დაიწყო კავკასიური ლეგიონების ფორმირება. მასში გაერთიანდნენ როგორც ემიგრანტები, ასევე სამხედრო ტყვეები. კერძოდ, ჩამოყალიბებულ იქნა 13 აზერბაიჯანული, 12 სომხური, 12 ქართული და 8 ჩრდილოკავკასიური ბატალიონი. საერთო ჯამში, გერმანიის შეიარა-

⁵ მ. კვიციანი. თეირანის კონფერენცია, ფიქრები საქართველოს მომავალზე. წინასიტყვა და კომენტარები გ. გაჩეჩილაძისა. ინგლისურიდან თარგმანი დოდონა კიზირიასი. თბ. 1991, გვ. 28.

⁶ Н. Джавахишвили. Борьба за свободу Кавказа (Из истории военно-политического сотрудничества грузин и северокавказцев в первой половине XX века). Тб. 2005, გვ. 102.

ღებულ ძალებში მომსახურე კავკასიელთა რიცხვი 100 ათას ადამიანს აღემატებოდა.⁷

გერმანელთა მხარდამხარ მეზობელ ქართველ სამხედრო პირთა შორის გამოირჩეოდა შალვა მაღლაკელიძე, რომელიც II მსოფლიო ომის დაწყებამდე დაინიშნა გერმანიის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო მრჩეველად (მილიტერბერატერად), ობერსტის (პოლკოვნიკის) წოდებით, ხოლო 1944 წლის მაისში მას ვერმახტის გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა.

1939 წლის შემოდგომაზე გერმანიამ და სსრ კავშირმა დაიპყრეს პოლონეთის სახელმწიფო და მისი ტერიტორია გაინაწილეს.

საგულისხმოა, რომ მათ შორის საზღვრების გამიჯვნის ხელშეკრულებას, სხეებთან ერთად ხელი მოაწერა შ. მაღლაკელიძემაც, ოღონდ – ლატვიური გვარით – „Ozols“ (ოზოლს), რაც ამ ენაზე მუხას ნიშნავს.

შ. მაღლაკელიძე იგონებდა: „ომი უკვე დამთავრებულია და ვარ ვარშავაში... ერთ მშვენიერ დილას, რიცხვი არ მახსოვს, სასწრაფოდ მიბარებენ შტაბში და მთხოვენ, როგორც რუსულის მცოდნეს, მივყვე გერმანელ ოფიცრებს იმ ხიდთან – თურმე რუსული არმია შემოვიდა იქ და ხიდთან დგას. მივედით იქ და ვხედავთ ახალგაზრდა რუსი მაიორი რუკით ხელში და ორი ჯარისკაცის თანხლებით შუა ხიდზე დგანან და ჩვენ გველოდებიან. მე ცივილური ტანისამოსი მაცვია და რუსს გერმანელი ვგონივარ.

– „გუტენ ტაგ!“ – მომესალმა.

პატარა ხანში შევატყვე, რომ გერმანული არ იცის კარგად და ისედაც ღელავს. ამიტომ რუსულად მივმართე.

გამოირკვა, რომ ესენი შემოსულან „პო დოგოვორუ“, რომ სტალინსა და ჰიტლერს შორის მოლაპარაკება ყოფილა

---

⁷ Г. Мамулия. Грузинский легион в борьбе за свободу и независимость Грузии в годы второй мировой войны. Тб. 2003, გვ. 161-167.

პოლონეთის გაყოფაზე და ახლა მეკითხება, რომ ჩვენ, ე. ი. რუსული არმია სად გაგზავნათ, ვარშავის ეს ნაწილი ჩვენიაო და სხვა... მე ვუთხარი, რომ ამის შესახებ უნდა ვაცნობოთ ვარშავის სამხედრო კომენდანტს, თუ არ ვცდები, კიზინგერს. მართლაც იქ წავიდნენ გერმანელი ოფიცრები... დაბრუნდნენ და თქვეს:

– ფიურერის ბრძანებაა, რომ რუსებმა უკან უნდა დაიხიონო!

ამ დროს მთელ ვარშავაში სადღესასწაულო განწყობაა გერმანულ ჯარებში, მღერიან ლილი მარლენის სიმღერებს, მღერიან ჰოლივუდის ფილმებიდან და ერთი სიტყვით საბრძოლო სულისკვეთება მაღალ დონეზეა... ჰიტლერმა იცის ეს და გერმანელების შეტევა რუსებზე ადვილად განხორციელდებოდა. მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს იცოდა სტალინმაც და ამიტომ რუსის ჯარმა უყოყმანოდ დაიწყო უკან დახევა. ეს დიდი სიბრძნე იყო სტალინის მხრიდან, რადგან არ მეგულება ჯარი, რომელიც ასე თავლაფდასხმული დაიხევდა იქ უკან...

დაიწყო ამ ჯარმა ზედ ამ ხიდიდან უკან დახევა. ჩვენ მივეყვებით მათ ფეხდაფეხ (მე ცხენით). ერთი სიტყვით, სულ დატოვეს პოლონეთი და მივადექით სასაზღვრო ტყეს, რომლის განაპირას რაღაცა „ბუდკა“ იდგა. შევედით შიგ და რუსის გენერლებია...

იმ „ბუდკაში“ ხელი მოვაწერეთ ამ ახალ სასაზღვრო ხელშეკრულებას – მე ლატვიურად... ვითომც ლატვიელი ვარ“.⁸

ვინაიდან XX საუკუნის ოციან-ოცდაათიან წლებში შ. მალლაკელიძე ლატვიაში ცხოვრობდა, იგი სრულყოფილად ფლობდა ლატვიურ ენას, რაც მას დასავლეთ ევროპაში გა-

⁸ შ. მალლაკელიძე. მოგონებანი. წგნ.: „ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ II მსოფლიო ომში“. მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვ. რცხილაძემ. თბ. 1994, გვ. 157-158.

დასახლების შემდეგაც არაერთხელ გამოადგა.

1940 წლის ივნისში სსრკ-ის შეიარაღებული ძალები ომის გამოუცხადებლად შეიჭრნენ ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე და მოახდინეს ლიგვის, ლატვიისა და ესტონეთის დამოუკიდებელი რესპუბლიკების ოკუპაცია და იძულებითი გასახლება. ამით კრემლის საბჭოთა ხელისუფლებამ დაარღვია მის მიერვე ხელმოწერილი ხელშეკრულებები თავდაუსხმელობის შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ ბალტიისპირეთის თავისუფლებისმოყვარე მოსახლეობამ ოკუპაციის საშინელება სულ ხუთიოდე (1940-1945) წლის განმავლობაში სამჯერ გამოსცადა, კერძოდ, იგი მონაცვლეობით გახდა ჯერ სსრ კავშირის, შემდეგ – ნაცისტური გერმანიის, ხოლო ბოლოს – კვლავ სსრკ-ის არმიების მსხვერპლი.

ლატვიის და საერთოდ ბალტიის ქვეყნების ოკუპაციის შედეგები ასეა შეფასებული თანამედროვე ლატვიურ ისტორიოგრაფიაში: „В истории Латвии начался третий период оккупации, который в общей сложности продолжался более пятидесяти лет и стал для народа Латвии и ее исторической судьбы трагическим и опасным поворотом. Осуществляемая и нацистской Германией, и Советским Союзом репрессивная политика (Холокост, сталинские депортации и пр.) углубили интеллектуальный вакуум в Латвии, который возник с репатриацией балтийских немцев.

Советская оккупационная власть, хозяйничавшая в Латвии 47 лет, истощила ее природу, разрушила экономику, втянула население в социалистический эксперимент, разместила на ее территории непомерно большой контингент вооруженных сил, наводнила страну сотнями тысяч людей других национальностей, превратив латышей чуть ли в национальное меньшинство на своей собственной земле. Ситуацию усугубляла неуклонно проводимая политика русификации, недоступность объективной информации, а также запрет на свободное передвижение. Целых два поколения в Латвии утрати-

ли связи с западной культурой и возможность получить всестороннее образование. В первое время были затруднены контакты и связи латышей с соотечественниками, которые в конце Второй мировой войны эмигрировали и оказались по ту сторону „железного занавеса“.

С международной точки зрения, аннексия и инкорпорация Латвии, Литвы и Эстонии летов 1940 года была незаконной⁹.

ლატვიელი მკვლევარის იანის სტრაუმეს მართებული შეფასებით: „Латыши не теряли надежды на свободу. Нередко они брались за оружие, иногда боролись диссидентскими методами, иногда – сопротивлялись пассивно. Однако во все времена рели латышские песни, во все времена рассказывали анекдоты об угнетателях и при первой возможности старались сбросить чужеземное иго“¹⁰.

ეფიქრობთ, რომ ზემოთ მოყვანილი შეფასებები სრულიად შესაძლებელია განვაგრძოთ ლატვიელთა მეზობელ – ლიტველ და ესტონელ ხალხებზეც.

II მსოფლიო ომის პერიოდში, ბალტიის რესპუბლიკებში შეჭრილ საბჭოთა შეიარაღებულ ძალებში, სხვებთან ერთად იყვნენ საყოველთაო მობილიზაციის წესით გაწვეული ქართველებიც. მათი სადად მოაზროვნე ნაწილი თანაგრძნობას ამჟღავნებდა ბალტიისპირეთის მოსახლეობის მიმართ.

ბალტიისპირეთში მეგრძოლი საბჭოთა არმიის შემადგენლობაში უმცროსი ოფიცრის წოდებით მსახურობდა მომავალში ცნობილი ფილოსოფოსი, აკადემიკოსი შალვა ხიდაშელი (1910-1994). თავის მემუარებში მან დაუნდობლად ამხილა ბოლშევიკური რეჟიმი, რომლის მსხვერპლთა შორის სხვებთან ერთად აღმოჩნდნენ ჯერ დამოუკიდებელი საქართველო, ხოლო ოციოდე წლის შემდეგ ბალტიის რესპუბლიკებიც.

მოგონებებში აღნიშნულია, რომ 1921 წლის დასაწყისი-

⁹ Д. Блейере, И. Бутулис, А. Зунда, А. Странга, И. Фелдманис. История Латвии. XX век. Рига. 2005, გვ. 462.

¹⁰ Я. Страуме. Забытая война. Сопротивление латышей русской и немецкой оккупации. Рига. 2007, გვ. 2.

სათვის „საქართველო ბედნიერ კუნძულად დარჩა გარშემო მდებარე „გაწითლებულ“ რესპუბლიკათა შორის, მაგრამ მარცხი სულ უფრო და უფრო იკეროდა. გასაბჭოებულია ჩრდილო კავკასიაც, აზერბაიჯანიც, სომხეთიც. ამიტომ იყო, რომ რუსულმა ჯარებმა ყოველი მხრიდან შემოუტიეს ჩემს ქვეყანას – კავკასიონის უღელტეხილებიდან, აზერბაიჯანიდან, სომხეთიდან...

წარსულს ბარდება ხანმოკლე, მაგრამ დიდი ეროვნული ბედნიერების დღეებიც, დიდი სიხარულიც და საყოველთაო აღფრთოვანებაც...

იწყება ფაქტებისა და მოვლენების შეგნებული, გეგმაზომიერი გაყალბება: „საქართველოს დაპყრობა კი არ მოხდა, შინაგანი გადატრიალება მოხდა; „ბურჟუაზიული მთავრობა“ აჯანყებულებმა დაამხეს და ახალი მუშურ-გლეხური ხელისუფლება დაამყარეს. XI არმია მხოლოდ დაეხმარა, დახმარების ხელი გამოუწოდა ქართველ მშრომელებს“.

ასე „დაეხმარნენ და ხელი გაუწოდეს“ აზერბაიჯანისა და სომხეთის მშრომელებს, ჩრდილო კავკასიას. ასე „დაეხმარნენ“ მალე შუა აზიას, ცოტა მოგვიანებით – ბესარაბიას (მოლდავეთს), პოლონეთსა და ფინეთის სამხრეთ მოსახლეობას, კიდევ ერთი წლის შემდეგ – ლიტვას, ლატვიას, ესტონეთს. ამ დროს გავრცელდა ანეგდოტი: ესტონეთის ხალხმა საბჭოთა მთავრობას გამოუგზავნა დეპეშა: „Спасибо за то, что протянули нам братскую руку, а ноги мы сами протянем!“¹¹

შ. ხიდაშელის მართებული შეფასებით: „ნათელი იყო, რომ მოქმედების მეთოდების მიხედვით, ბოლშევიზმი – ფაშიზმისაგან არ განსხვავდებოდა და, თუ განსხვავდებოდა, არა პირველის სასარგებლოდ. სავსებით კანონზომიერად ჟღერდა პიტლერისა და სტალინის შეთანხმება პოლონეთის შუაზე გაგლეჯის (მერამდენედ!), ბალტიისპირეთის სამი რესპუბლი-

---

¹¹ შ. ხიდაშელი. უსათაურო მოგონებები. თბ. 1994, გვ. 56-59.

კის (ლატვია, ლიტვა, ესტონეთი) საბჭოთა ოკუპაციის და სხვ. შესახებ“.¹²

1940 წელს ბალტიისპირეთში იმყოფებოდა ზემოსსენებუ-
ლი გივი გაბლიანი, რომელიც 1941 წლის შემოდგომამდე
საბჭოთა არმიის 55-ე დივიზიაში სამხედრო ექიმად მსახუ-
რობდა. ტყვედ ჩავარდნის შემდეგ, იგი საკუთარი ნებით ჩაი-
რიცხა გერმანიის შეიარაღებულ ძალებში, სადაც ომის დას-
რულებამდე მსახურობდა. ამის შემდეგ, იგი გადასახლდა
ამერიკის შეერთებულ შტატებში და ქართული ემიგრაციის
ცნობილი წარმომადგენელი გახდა. საინტერესოა მისი, რო-
გორც ქართველი პატრიოტის, თვალთ დანახული ოკუპირე-
ბული ბალტიისპირეთი.

გ. გაბლიანის მემუარებში ვკითხულობთ: „55-ე დივიზია
რამდენიმე მატარებლით ლიტვაში გადაგზავნეს. ბალტიისპი-
რეთის ეს პატარა ქვეყანა ჩვენ 1940 წლის ივნისში დავიპყა-
რით, როგორც მაშინ გვარწმუნებდნენ, „განათავისუფლეთ კა-
პიტალიზმის უღლისაგან“. იგივე განმეორდა ერთდროულად
ლატვიასა და ესტონეთში, სადაც წითელი არმიის სხვა ნაწი-
ლები შევიდნენ. ეს დაუვიწყარი შტაბეჭდილება იყო ჩვენთ-
ვის. ბევრ რამეზე აგვეხილა თვალი. ლიტვა – ლამაზი, მშვი-
დობიანი, უჩვეულოდ აყვავებული, თავისუფალი ქვეყანა იყო.
მაღაზიები ავესოთ სამრეწველო საქონლითა და საკვებით.
ასეთი რამ უჩვეულო იყო „ჩვენი“ სტანდარტებით და მთელ
საბჭოეთში სხვაგან არსად არსებობდა. წითელი არმიის
ოფიცრები კალიასავით შეესივნენ ამ მაღაზიებს. ლიტველი
გამყიდველები გაროცებით უყურებდნენ, თუ როგორ ყიდულო-
ბდნენ ისინი ერთდროულად რამდენიმე საათს ან აურაცხელი
რაოდენობის სხვა სამომხმარებლო ნივთებს.

თავში ერთი კითხვა მიტრიალებდა: რას მოუხერხებდნენ
მომავალში მთელ ამ საბჭოთა ფულს მაღაზიის მფლობელე-

¹² შ. ხიდაშელი. უსათაურო მოგონებები, გვ. 207.

ბი?

გარეგნულად ლიტველები მნახველზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ. კარგად იკვებებოდნენ, კარგად იცვამდნენ და, საერთოდ, ბევრად უფრო ბედნიერად და ნაკლებ დათრგუნულად გრძნობდნენ თავს, როგორც მტრის მიერ ოკუპირებულნი, ვიდრე „თავისუფალი“ საბჭოთა მოქალაქენი“.

იგივეს თქმა შეიძლებოდა ფერმერებზეც, რომლებიც საბჭოთა კოლექტიურ მეურნეობებში გაწვევრიანების სანაცვლოდ, კარგად ორგანიზებული კოოპერატიული და კერძო საკუთრების მფლობელები იყვნენ და ჭირნახულით მთელ ქვეყანას ამარაგებდნენ. ფერმებში ცხოველებს კარგი მოვლა ეტყობოდათ. ევალებოდა დივიზიისათვის ლიტვეური ფერმებიდან მოწოდებული საკვების შემოწმებაც. საკვები უმაღლესი ხარისხისა უნდა ყოფილიყო და იყო კიდევ. ისღა დაგვრჩენოდა, აღფრთოვანებით გვეცქირა ღირსეულად მოსეირნე ლიტველი ოფიცრებისათვის, რომლებიც შეხვედრისას თავაზიანი ქესტით გვესალმებოდნენ (თავიდან მათ თავისუფალი მისვლა-მოსვლა არ ეკრძალებოდათ).

ქალაქ უკმერგესთან ახლოს, დიდებული ტყით დაფარულ ფერდობზე „სამედიცინო-სანიტარული ბატალიონი“ იყო განლაგებული. იქიდან მდინარე ვილლა მოსჩანდა, რომელზედაც ნავები დასეირნობდნენ. ერთხე, ტყეში სეირნობისას ჩემზე ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა რელიგიურმა მსვლელობამ, რომელიც ერთი წმინდა ადგილიდან მეორისაკენ მიემართებოდა. პროცესიას ღოცვითა და გალობით წინ მღვდლები მიუძღვოდნენ. მსვლელობის მონაწილეთა მშვიდობიან სახეებს ღრმა ექსტაზი ამშვენებდა.

რას ვაკეთებდით აქ? რატომ ვიჭრებოდით ლიტველთა ბედნიერ ცხოვრებაში? „ვათავისუფლებდით“? „კი მაგრამ რისგან ან ვისგან“? ყოველივე ამას მხოლოდ ერთი მიზეზი ჰქონდა: საბჭოთა ლიდერთა გაუმაძღარი, იმპერიალისტური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. მე მოწმე ვიყავი ქალაქ უკ-

მერგეში ასიოდე ადამიანის მონაწილეობით ყალბი, ე.წ. „სპონტანური“ ხასიათის დემონსტრაციის მოწყობისა. დემონსტრაცია ორი ლიტვური წარმოშობის საბჭოთა აგიტატორის მიერ იყო ინსცენირებული. მათი „ექსპორტირება“ (55-ე დივიზიის მატარებლით) ლიტვაში საგანგებო დავალების შესასრულებლად „ჩვენს“ მიერ იქნა უზრუნველყოფილი.

დემონსტრანტებს წარწერიანი ტრანსპარანტები მოჰქონდათ: „ლიტველ ხალხს სურს მათი ქვეყანა საბჭოთა კავშირის ნაწილი გახდეს“. რასაკვირველია, ყოველივე ეს მოსკოვის გეგმებს ეთანხმებოდა. მალე, წითელ არმიას შინსახკომის სპეცდანიშნულების ჯარი (საბჭოთა კავშირის საიდუმლო პოლიცია) მოჰყვა. მათი მისია პოლიტიკურად „საშიში“ ხალხისაგან ქვეყნის გაწმენდა იყო. თუ რატომ მიიჩნიეს ისინი ასეთებად, ყველასათვის საიდუმლოდ რჩებოდა. დაკვირვების შედეგად, მალევე შევნიშნე ყოველდღიურად შინსახკომის ჯარების თანხლებით აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი, ლიტველებით გავსებული მატარებლები. მათი საბოლოო განთავსების ადგილი აშკარად იძულებითი სამუშაო ბანაკები ან „გულაგები“ იყო. მე მხოლოდ მატარებლის ფანჯრის გისოსებზე პატიმართა ჩაბლაუჭებული ხელების დანახვა შემიძლო.

ბალტიისპირეთის ორ სხვა ქვეყანასაც იგივე ბედი ეწია. სცენარი იქაც მსგავსად ვითარდებოდა. ამ ადამიანთა ტრაგედია ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა...

სამი ლამაზი, მშვიდობისმოყვარე ქვეყნის ბედნიერება ყოველგვარი პროვოცირების გარეშე შეეწირა აგრესიულ ტირანიას. ჭეშმარიტად, დედამიწაზე უნდა არსებულიყო ძალა, რომელიც წინ აღუდგებოდა ამ ბოროტებას. მაშინ გერმანელებს საბჭოელებთან „მეგობრობის შეთანხმება“ ჰქონდათ დადებული. მაგრამ მომავალში ალბათ ინგლისსა და მის მოკავშირეებს შეეძლოთ რაიმე ელონათ. ასე ფიქრობდა ლიტვაში ყოფნისას ერთი გამოუცდელი და ცხოვრებისაგან გულგატეხილი ახალგაზრდა ექიმი...

ბალტიის ქვეყნებში დემონსტრირებულმა სისასტიკემ ყველას დაგვანახა „კაპიტალისტური სისტემის“ (თავისუფალი საწარმოებითა და დასავლური დემოკრატით) უპირატესობა რეალურად ქცეულ საბჭოთა „სამოთხესთან“ შედარებით. ყოველივემ ყველაზე თავდადებულ კომუნისტებსაც აუხილა თვალი და 1941 წელს გერმანია-რუსეთის ომის საწყის ეტაპზე საბჭოთა ჯარისკაცების ქცევაზეც იქონია გარკვეული ზეგავლენა“.¹³

თავის მემუარებში გ. გაბლიანი არაერთხელ აღნიშნავს, რომ გერმანიის შეიარაღებული ძალების რიგებში ჩადგომის შემდეგ, იგი დაუახლოვდა თავის ბალტიისპირულ თანამებრძოლებს – „მამაც, გაბედულ ადამიანებს“, რომლებიც ქართველების ერთგული მეგობრები გახდნენ.¹⁴ იგი მიუთითებს, რომ „ბალტიისპირეთიდან გამოსულმა გერმანელმა ოფიცრებმა ხელი შეუშალეს ავადსახსენებელ დაჰაუს საკონცენტრაციო ბანაკში ჩემს დატყვევებას“.¹⁵

სსრ კავშირთან ომის დაწყებისთანავე, ვერმახტის ობერსტი შ. მადლაკელიძე აღმოსავლეთის ფრონტზე გაგზავნეს.

1942 წლის ზაფხულში გერმანულმა არმიამ, რომელსაც სარდლობდა გენერალ-ფელდმარშალი პაულ ლუდვიგ ევალდ ფონ კლაისტი (1881-1954 წწ.), კავკასიის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი დაიკავა. მის შემადგენლობაში შედიოდა კავკასიელ მოხალისეთა სამხედრო შენაერთებიც – ლეგიონები, რომელიც ემიგრანტებისა და საბჭოთა არმიის ყოფილი მოსამსახურეთაგან შედგებოდა. მას სათავეში ედგა შ. მადლაკელიძე, რომელიც იმავდროულად კლაისტის სამხედრო კონსულტანტი იყო.

იმავე წლის ნოემბერში „ქართული ლეგიონის“ 795-ე ბატალიონმა ბრძოლით მოადწია საქართველოსა და ჩრდილო-

---

¹³ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი. ტ. I, გვ. 28-32.

¹⁴ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი. ტ. I, გვ. 111-123.

¹⁵ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი. ტ. II, გვ. 25.

ეთ ოსეთის საზღვრამდე და რაჭის ჩრდილოეთით, ურუხის ხეობაში (ამჟამად – ჩრდილოეთ ოსეთი) დაბანაკდა. მათთან ერთად იყვნენ სხვადასხვა ეროვნების მეომართაგან და მათ შორის ბალტიისპირელებისაგან დაკომპლექტებული სამხედრო შენაერთებიც, რომლებიც ასევე გერმანული შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში შედიოდნენ.

შ. მადლაკელიძე იგონებდა: „არის 1942 წლის აგვისტო. მიყვებით გერმანულ ასიათასიან არმიას. თუ არ გაგვიჭირდა, ჩვენ ბრძოლაში არ ვებმებით და იცის ეს გერმანულმა სარდლობამ, ჩვენ საგანგებო დავალება გვაქვს, საკომენდანტო ბატალიონია. ასე ჩავედით ტაგანროგამდის... ამასობაში შემოგვიერთდნენ ლატვია-ლიტვა-ესტონეთის ასეულები, აზერბაიჯანელები... მოვდივართ ნაღჩიკის მიმართულებით. იქ მდინარე ბაქსანია... ჩემი ბატალიონი დამოუკიდებელი სამხედრო ერთეულია, საარტილერიო ნაწილიც მაქვს – ერთი ბატარეა... თურმე ჩვენს გაღმა ქართული საბჭოთა დივიზიაა № 392, გენერალ ყურაშვილის მეთაურობით... ასე შემოვედით ოსეთში, გზაზე უმნიშვნელო წინააღმდეგობას ვაწყდებოდით. შემოვედით ურუხის ხეობაში. იქ ოსური სოფლებია – ქვედა, შუა და ზედა ურუხი. აი, ეს ზედა ურუხი უკვე რაჭის საზღვარზეა. შუა ურუხში გავმართე მე ჩემი შტაბი... აქ ირგვლივ ცოტაა გერმანელები, ძირითადად რუმინული დივიზიებია განლაგებული. აქვეა ეს ლატვიელებიც...

1942 წლის დეკემბრისათვის სტალინგრადის საქმე ცუდად იყო... უცებ დატოვა ჩვენი ფრონტი ორმა გერმანულმა დივიზიამ სტალინგრადის დასახმარებლად. მათ რუმინელებიც ზედ მიყვნენ... ამრიგად, მე ჩემს ხალხთან ერთად დავრჩი მოჭრილი. ვინ არიან ახლა ჩემთან: I ქართული ბატალიონი, ლიტვა-ლატვია-ესტონური ასეულები, აზერბაიჯანელები და ერთი „ვზოვოდიც“ არ იქნებოდა, დაახლოებით 20 კაცამდე, ჩემი ერთგული გერმანელები, სულ დაახლოებით 2000 კაცი.

გვეყავს ცხენები და გვაქვს ქვემეხებიც“.¹⁶

ქართული ბატალიონი, გერმანული შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში შემაგულ სხვა სამხედრო შენაერთებთან ერთად, საქართველოსა და ჩრდილოეთ ოსეთის საზღვართან 1943 წლის იანვრის დასაწყისამდე იმყოფებოდა.

სტალინგრადთან განცდილი მარცხის შემდეგ, გერმანული სარდლობა იძულებული გახდა, რომ საკუთარი შეიარაღებული ძალები ჩრდილო კავკასიიდან გაეყვანა. კავკასიაში დაბანაკებულმა გერმანულმა არმიამ, მის შემადგენლობაში შემაგულ არაგერმანულ სამხედრო შენაერთებთან ერთად, დასავლეთის მიმართულებით უკან დაიხია.

შ. მაღლაკელიძის მოგონებებში ვკითხულობთ: „1943 წლის 3 იანვარია. ჩავამწკრივე ჩემი ბატალიონი და გამოვუცხადე: – ჩვენ აღმოჩნდით კუბოში, ჩვენი დანებება არ შეიძლება, დაგვხვრეტენ. ამიტომ, უმჯობესია, ბრძოლის ველზე მოგვედეთ, ან გზა გავიკაფოთ აზოვის ზღვისაკენ, რომ მერე ყირიმში გადავიდეთ!

ყირიმი მაშინ გერმანელების ხელში იყო. დავიძარით სრული სამხედრო წესით – მივეყვებით მდინარეს ორივე მხარეს. ადვილად მივადწიეთ ნალჩიკს, გავიარეთ ნოვოგოროგიევსკი, პიატიგორსკი...

პიატიგორსკში შემემთხვა ასეთი ამბავი: ჩვენი შესვლა იყო იქ და შემატყობინეს – გერმანელთა სამხედრო-საველე სასამართლო კინოთეატრის შენობაში ასამართლებს ტყვე საბჭოთა ოფიცრებს, რომლებიც ქართველები არიანო. მაშინვე გავეშურე იქით. შევედი და მესმის:

– „ფერურტაილე ცუმ ტოდე!“ (ე. ი. სიკვდილით დაისაჯოს).

ამ თეატრის სცენაზე ზის სამი გერმანელი პოლკოვნიკი და ასამართლებენ 9 ოფიცერს, ცხრავე ქართველს! რომ გა-

---

¹⁶ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი, გვ. 178-188.

მოაცხადეს განაჩენი, ერთი ქართველი წაიქცა, ეტყობა კი იცოდა იმდენი გერმანული. მე მივედი, მეორე აყენებს ფეხზე. წაქცეულის გვარი აღმოჩნდა განჩენილაძე, შავთმიანი ბიჭი იყო. ახლა მე შემრცხვა – რაღა მაინცდამაინც ამ ქართველებს ასამართლებენ. ამასობაში, ის პოლკოვნიკი, რომელიც სასამართლოს თავმჯდომარეობდა, უეცრად წამოდგა და მოვიდა ჩემთან.

– „ენტ’შუღდიგენ ზი ბიტტე!“ – ბოდიში მომიხადა. თურმე ეს არის ლატვიელი გერმანელი, რომელსაც მე რიგიდან ვახსოვარ.

ახლა მე მივმართავ მას ლატვიურად:

– “მე მილიტერბერატერი ვარ, ოკვ-ს წევრი და გადმომეცით ეს პატიმრები თავიანთი საქმეებიანად-მეთქი“.

– „ესენი მზვერაგებად იყვნენ აქ შემოგზავნილიო – მიპასუხა, მაგრამ საბოლოოდ დამთანხმდა. დააბრუნეს ისინი ციხეში. კარგად ეპყრობოდნენ, ე. ი. ისინი უკვე მე დამაწერეს“.¹⁷

ხსენებულმა ქართველებმა პიატიგორსკი მაღლაკელიძესთან ერთად დატოვეს.

მიუხედავად იმისა, რომ გერმანულმა არმიამ კავკასიის ტერიტორია დატოვა, გერმანიის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში ქართული სამხედრო შენაერთების ჩამოყალიბების პროცესი კვლავ გაგრძელდა.

1943 წლისათვის გერმანიის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში მყოფ ქართველთა საერთო რაოდენობამ – 35 ათასს მიაღწია.¹⁸

II მსოფლიო ომის პერიოდში, გერმანიის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში მყოფი „ქართული ლეგიონის“ ერთი ასეული ლატვიის ტერიტორიაზე იმყოფებოდა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით საყურადღებო ცნობებს ვხვდებით იმდრო-

¹⁷ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი, გვ. 188.

¹⁸ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი, გვ. 191.

ინდელ ქართულ ემიგრანტულ პრესაში.

1942 წლის ივნისიდან – 1945 წლის მარტის ჩათვლით ბერლინში ქართულ ენაზე გამოდიოდა გაზეთი „საქართველო“. იგი წარმოადგენდა ჯერ „ქართული ლეგიონის“, ხოლო 1944 წლის 31 ივლისიდან – „ქართველ მოხალისეთა“ ყოველკვირეულ გაზეთს. მისი მთავარი რედაქტორი იყო ვერმანტის ოფიცერი გაიოზ შალვას ძე მაღლაკელიძე (1920-1989), რომელიც რიგაში გაიზარდა და ლატვიურ ენას სრულყოფილად ფლობდა.

1944 წლის 18 სექტემბერს, „საქართველოში“ გამოქვეყნდა ამ გაზეთის საკუთარი კორესპონდენტის, მოხალისე კ. დძის სტატია „ჩვენი ასეული ლატვიაში“.

წერილში ვკითხულობთ: „ჩვენი ასეული დიდი ხნის განმავლობაში ლატვიაში იყო დაბანაკებული. ამ პატარა ქვეყანაში ცხოვრება, რომელიც მრავალმხრივ ჩვენს სამშობლოს მოგვაგონებს, მეტ ხალისსა და ენერგიას გვმატებდა. ჩვენი მეზობლები იშვიათი თანაგრძნობითა და პატივისცემით იყვნენ გარემოცული ადგილობრივი მოსახლეობისაგან. ლატვიელი გლეხები ჩვენ, ისევე როგორც გერმანელ ჯარისკაცებს, განსაკუთრებით კარგად გვექცეოდნენ. მათ უკვე გამოსცადეს რუს ბოლშევიკთა ბატონობის საშინელება, ხელშესახებად იგრძნეს, რას ნიშნავს ბოლშევიკური მონობის უღელი, ტერორი და გადასახლება.

ისინი ჩვენ გვიყურებდნენ, როგორც მსხნელებს, რომლებიც ვიცავთ მათ სამშობლოს მოზღვავებული მტრის ურდოებისაგან.

ლატვიაში კარგად იცნობენ საქართველოს, იციან ჩვენი წარსული, მოსწონთ თავისუფლებისმოყვარე ქართველი ხალხის გმირული ისტორია, მისი ბრძოლები ბოლშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ...

რა შეიძლება აკავშირებდეს ლატვიასა და საქართველოს? ცხადია, პირველ რიგში მეზობელი სულის ერთიანობა

რუსული ბოლშევიზმის წინააღმდეგ, რომელმაც მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში ფეხქვეშ გასთელა საქართველოს თავისუფლება და თავისი სისხლიანი ხელით ლატვიასაც გადასწვდა“.¹⁹

ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის სენატის თავმჯდომარის, აკადემიკოს იანის სტრადინშის (დაბად. 1933 წ.) ცნობით, II მსოფლიო ომის პერიოდში, მან იურმალაში ნახა ქართველი ლეგიონერები, რომლებსაც მარჯვენა ხელზე ჰქონდათ სიმბოლოები ქართული სამფეროვანი დროშის გამოსახულებითა და წარწერით: „Georgien“.

გ. მაღლაკელიძის ინიციატივით, ბავარიის სოფელ რუპოლდინგში, საგანგებოდ ქართველი მოხალისეებისათვის შეიქმნა სამხედრო-სარეაბილიტაციო ცენტრი, რომელსაც მისი მეუღლე, ბალტიისპირელი გერმანელი გრეტა მაღლაკელიძე ხელმძღვანელობდა. ომში დაჭრილ და დახეიბრებულ ქართველთა გამოჯანსაღებაში ამ ცენტრმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა.²⁰

საგულისხმოა, რომ II მსოფლიო ომისა და მის მომდევნო პერიოდში გერმანიაში არაერთი ქართულ-ბალტიური ოჯახი შეიქმნა.

გ. გაბლიანი თავის მოგონებებში წერს: „გრეტამ გვითხრა, სამმა გერმანელმა გოგონამ ბალტიისპირეთიდან, ახლო მეგობრებმა, გადაწვიტეს მხოლოდ ქართველ კაცებს გაჰყოლოდნენ ცოლად...“

ქართველ კაცებზე გათხოვილი ბალტიისპირელი ახალგაზრდა გოგონების „კლუბს“ მეოთხე „წევრიც“ მიემატა. ეს იყო იღზე ბარათელი, რომელიც ჩემს კარგ მეგობარს, სანდრო ბარათელს გაჰყვა ცოლად მიუნხენში, ომის შემდეგ. ისი-

¹⁹ „საქართველო“. ქართველ მოხალისეთა ყოველკვირეული გაზეთი. ბერლინი. 1944. № 37.

²⁰ „საქართველო“. ქართველ მოხალისეთა ყოველკვირეული გაზეთი. ბერლინი. 1945. № 2.

ნი ემიგრაციაში წავიდნენ ნიუ-იორკში და მრავალი წლის მანძილზე, სანდრო იყო აშშ-ში ქართველთა კოლონიის ერთ-ერთი პოპულარული, პატიოსანი და შრომისმოყვარე პრეზიდენტი. იგი თავისი ხალხისათვის თავგადადებული პიროვნება იყო და, ამავე დროს, წარმატებული ბიზნესმენიც გახდა. საბედნიეროდ, მას მხარში ედგა მოყვარული, მშვიდი და ნიჭიერი ცოლი ილზე, რომელიც ასევე ჩვენი მეგობარი გახდა...

ჩემი პიროვნული გამოცდილება დაკავშირებულია ოთხ ბალტიურ-გერმანულ-ქართულ ქორწინებასთან, რაც ხშირად მანცვიფრებდა: „ნუთუ შესაძლებელია, რომ ამ ორ ეთნიკურ ჯგუფს ერთმანეთისადმი განსაკუთრებული ლტოლვა ჰქონდეს“²¹

ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე მებრძოლი სსრ კავშირის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში შედიოდნენ შენაერთები, რომლებსაც ქართველი გენერლები და ოფიცრები მეთაურობდნენ. მათ შორის იყვნენ: II გვარდიული არმიის სარდალი, სსრკ-ის გმირი, გენერალ-პოლკოვნიკი პორფილე ჩანჩიბაძე (1901-1950 წწ.); ვიცე-ადმირალი გიორგი აბაშვილი (1910-1982 წწ.), რომელიც 1955-1961 წლებში ბალტიის ფლოტის სარდლის პირველ მოადგილედ მსახურობდა; გენერალ-მაიორი პანტელეიმონ შიოშვილი (1906-2001 წწ.); ავიაციის გენერალ-მაიორი ლავრენტი გოლიაძე (1909-1973 წწ.); 406-ე მძიმე ბომბდამშენი საავიაციო პოლკის მეთაური, პოლკოვნიკი ბ. ზუმბულიძე, პოლკოვნიკები: ა. ბარბაქაძე, ა. ჯაფარიძე და ი. ძამაშვილი, მსროლელი ბატალიონის მეთაური, უფროსი ლეიტენანტი ა. შიშინაშვილი, საავიაციო რგოლის მეთაური, გვარდიის ლეიტენანტი კ. მებაღიშვილი და სხვები.²²

1945 წლის გაზაფხულზე ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე მებრძოლი საბჭოთა შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში იმყოფებოდა ზემოხსენებული შ. ხიდაშელი, რომელ-

---

²¹ გ. გაბლიანი. ჩემი მოგონებანი. ტ. II, გვ. 25.

²² საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. VIII. თბ. 1980, გვ. 188-189.

მაც თავის მემუარებში იმდროინდელ ლატვიაში არსებული ვითარების საყურადღებო აღწერილობა შემოგვინახა.

შ. ხიდაშელი იგონებდა, რომ ის სამხედრო შენაერთი, რომელშიც თვითონ ოფიცრად მსახურობდა, განლაგებული იყო „კურლანდიაში, ფრონტის ერთ-ერთ უბანზე, გერმანელების მიტოვებული უზარმაზარი ტერიტორიის ერთ-ერთ „კუნძულზე“, რომელიც ისეა გამაგრებული, რომ აგერ ბრძოლა ბერლინის მისადგომებთან წარმოებს და აქ კი გერმანული დივიზიები თუ არმიები ურყევად დგანან... შენაერთი ამ „კუნძულის“ ლიკვიდირებისათვის ემზადება...

კურლანდია – პატარა მთა-გორაკებით დასერილი ადგილია. ამანაც შეუწყო ხელი მის გამაგრებას. დივიზიის სათვალთვალ პუნქტი მოთავსებულია ტყით დაფარული ბორცვის თავზე, ყოფილი ბედლის გულმოდგინედ ნაგებ შენობაში, საიდანაც გერმანელების განლაგებანი ხელის გულივით მოჩანს...

კურლანდიის წინააღმდეგ ბრძოლების წარმოება მხოლოდ ჩვენ არმიას არ აქვს დავალებული, მაგრამ წინასწარი ტაქტიკური მზადება ჩვენთან მიმდინარეობს. პოლიგონიც (ველზე მოთავსებული რელიეფური რუკა მომავალი ბრძოლებისა) ჩვენთანაა, მკაცრად დაცული და გასაიდუმლოებული. სამხედრო მეცადინეობა და ვარჯიშიც აქ წარმოებს, ფრონტის სარდლის, მარშალ გოვოროვის ხელმძღვანელობით...

8 მაისს ფრონტის შტაბში დანიშნული იყო უკანასკნელი სამხედრო თათბირი კურლანდიაზე შეტევის დაწყების და განხორციელების მიზნით. შტაბი მეიჟიკიაში (ლიტვაში) იდგა და ჩვენგან დაშორებული იყო 120 კილომეტრით...

დაახლოებით დილის 3-4 საათზე, რადიორეპროდუქტორის ხმა გაისმა, ხმა, რომელსაც მთელი კაცობრიობა ელოდა მრავალი წლის მანძილზე... დასრულდა ოთხი წელი, გაუთავებელი, საოცრად გახანგრძლივებული და დაუბოლოებელი...

ეს იყო მკვდრეთით აღდგომის სილუეტი ჩვენი ფრონტის

ჯარების უმრავლესობისათვის, ჩვენი ფრონტის, რომელიც ხვალ დიდ, სისხლისმღვრელ შეტევას დაიწყებდა, ეს ხმა რომ არ ახმაურებულებოდა რადიორეპროდუქტორში.

საოცარია გერმანული ორგანიზებულობა. კურლანდიის გერმანულმა სარდლობამ მაშინვე იარაღი დაჰყარა და დაიწყო იარაღის ჩაბარება. ველზე დგანან გაწმენდილი ტანკები და ქვემეხები, ერთ სწორ ხაზზე, თანაბარი მანძილით ერთმანეთს შორის; ყველას ლულა ზევით აქვთ აწეული, ერთნაირ გრადუსზე და ერთნაირი კუთხით. გვერდიდან რომ შეხედო – ერთი ტანკი გეგონება. ასევე გაწმენდილია და დალაგებული მთელი საომარი ტექნიკა, ავტომატები, „სტერეოტრუბები“, ბინოკლები და სხვ...

მივედი დივიზიის შტაბში. იქ დატყვევებული გერმანელი გენერალი ზის და დივიზიის სარდლობას ესაუბრება. გერმანელი გენერლის თარჯიმანი წარმოშობით ესტონელია, რომელიც მობილიზაციამდე არქიტექტორი ყოფილა, მაღალი, პირსმელი კაცი...

დაიწყო დეზერტირობა ბალტიისპირეთიდან გაწვეული ჯარისკაცებისა და ტყეში გასვლა ადგილობრივი მოსახლეობისა, რომლებიც „ჯერ კიდევ არ იყვნენ განთავისუფლებულნი ბურჟუაზიული მთავრობისა და კერძოდ, ულმანისის გავლენისაგან“. მაგრამ მათი დატყვევება არ გაძნელებულა. ამ მიზნით ჩატარებულ ოპერაციას „проверка“ ეწოდება. ეს სიტყვა ერთსა და იმავე დროს დაჩხრეკასაც ნიშნავს, ჩხრეკით გაწმენდას და დავარცხნასაც, ხოლო ამ სიტყვით აღნიშნული სამხედრო ოპერაცია ორივე შინაარსს შეიცავს.

ტყეს მთელი ნაპირის გასწვრივ, თუნდაც ის ათეულ და ასეულ კილომეტრზე გრძელდებოდეს, ეკვრის ავტომატებით შეიარაღებული, ერთმანეთისაგან 1-2 მეტრით დაცილებული ჯარისკაცებისაგან შემდგარი ჯაჭვი, რომელიც ნელი ნაბიჯით გაივლის ტყეს. ამგვარი წესით გავლილ ჯაჭვს ვერავინ გამოეპარება!..

ქ. რიგის რკინიგზის სადგური გაჭედლილია ბრეზენტგა-
დაფარებული „სტუდბეკერებით“. ბრეზენტი წვიმისაგან ფა-
რავს სამხედრო ნადავლს და ადამიანის თვალისაგანაც. მან-
ქანები დატვირთულია, რა თქმა უნდა, არა პერანგებით და
გერმანელი ჯარისკაცების მუნდირებით, რის გამოც მე ჩემს
ჯარისკაცებს ვუყვიროდი და შენიშვნას ვაძლევდი; დატვირ-
თულია ძვირფასი ავეჯით, ფარდაგებით, კედლის საათებით,
ფაიფურის ჭურჭლით, რომლის მსგავსიც ნადავლის მფლობე-
ლებს თავის სიცოცხლეში თვალთ არ უნახავთ. ნადავლის
მფლობელებიც რიგითი ჯარისკაცები არ არიან, არამედ მა-
ღალი რანგის მეთაურები, გენერლები, სარდლები“.²³

შ. ხიდაშელის მემუარებიდან ნათლად ჩანს, რომ ის,
როგორც ქართველი პატრიოტი, თანაგრძნობით ეკიდებოდა
ლატვიელებს და არც მათთან კონტაქტს ერიდებოდა.

აღნიშნულ მოგონებებში ვკითხულობთ: „ჩვენ ვცხოვ-
რობთ ორსართულიან პატარა კოტეჯში, რომელიც ეკუთვნის
ყოფილ მრეწველს, დაპატიმრებულს და ამჟამად კვალგამქ-
რალს. კოტეჯი, ჩანს, სააგარაკო ნაგებობას წარმოადგენდა,
სადაც ოჯახი ზაფხულს ატარებდა. კოტეჯს შედარებით კარ-
გად აქვს შენარჩუნებული გარეგანი თუ შინაგანი იერი, თუმ-
ცა ჩვენამდე აქ სხვა სამხედრო პირებიც ცხოვრობდნენ და
ყველა რაღაცას აკლებდა – ფარდებს, ჭურჭელს, ავეჯს, ფა-
რდაგებს, თუ პატარა ზომის ახალთახალ „ფორდს“, რომე-
ლიც თივის დიდ ზვინში იყო დამალული.

რამდენჯერმე კოტეჯის შორიახლო ახალგაზრდა ქალი
დავინახე... იდგა, ცალი თვალთ იყურებოდა შენობისაკენ...
და მიდიოდა.

ერთხელ, ეს ქალი (სახელად რასმა) ქუჩაში შემხვდა და
გამოველაპარაკე:

– იმ სახლთან გხედავთ ხშირად, რომელშიც მე ვცხოვ-

²³ შ. ხიდაშელი. უსათაურო მოგონებები, გვ. 273-280.

რობ.

– ჰოო, სახეზე მორიდებულმა ღიმილმა გადაუარა, –
იცით, ის ჩვენი სახლია.

– ახლა სად ცხოვრობთ?

– სადა?! თუ გინდა გაჩვენებთ.

რასმა, დედა, და და უმცროსი ძმა, 7-8 წლის ბიჭი
ცხოვრობდნენ ერთი გლეხის შენობაში, რომელიც მკვიდრად
ნაგებ საბძელს წარმოადგენდა.

დედა, სოლიდური, სიმპათიური ქალი და მომდევნო და
რადაც მარცვლეულ მცენარეს არჩევდნენ თუ ფშვებდნენ.
რიგაში ქარხანასთან ერთად, ყველაფერი ჩამოართვეს, სულ
5 წლის წინ, და ოჯახი ამ სოფლის ერთმა გლეხმა შეიფარა.
რასმა სადღაც მახლობელ ქალაქში (თუ დაბაში), რომელიც
15-ოდე კილომეტრით იყო დაცილებული, მუშაობდა. ესენი
სასოფლო-სამეურნეო მუშაობაში ეხმარებოდნენ მასპინძლებს
და ასე ირჩენდნენ თავს.

– არ გიძნელდებათ ამ სამუშაოს შესრულება?

– არა, – პასუხს მაძლევს დედა. – იცით, ჩვენ, ულმანი-
სის დროს, რომელიც ჩვენ ქვეყანას მართავდა 1940 წლამდე
(გასაბჭოებამდე), ძალიან კარგი წესი გვქონდა, ნამდვილი
დემოკრატიული წესი. ქვეყანა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქ-
ტების ნაკლებობას განიცდიდა, მუშა-ხელი არ იყო საკმარი-
სი. ამიტომ, ყოველი მოსწავლე ვალდებული იყო საზაფხულო
არდადეგების დროს მეურნეობაში ემუშავა. სწავლის დაწყე-
ბის დროს სკოლაში არ შეუშვებდნენ, თუ სათანადო მოწმო-
ბას არ წარადგენდა. ასე რომ, ამგვარი სამუშაო ჩვენთვის
უცხო არაა!

– თქვენ ალბათ აქ საკუთარი მეურნეობაც გქონებოდათ
და თქვენი შვილები თქვენთანვე მუშაობდნენ.

– არა, ეს დაუშვებელი იყო კანონით. ჩემი შვილები
სხვების მეურნეობაში მუშაობდნენ და აუცილებლად სხვას-
თან უნდა ემუშავათ.

– ვინ იყო ულმანისი?

– არ ვიცი, მე პოლიტიკოსი არა ვარ და არც ვერევი პოლიტიკაში. ვიცი, რომ მის დროს ჩვენი ხალხი ბევრად, შეუდარებლად უფრო ბედნიერი იყო, ვიდრე... – და ქალმა ეს ფრაზა აღარ დაამთავრა.

– ვიდრე?

– ვიდრე – არ ვიცი. მე რუსული ლაპარაკი მიჭირს, შესაფერისი სიტყვა ვერ მოვძებნე!

ჩემმა მოსაუბრემ ძალიან კარგად შეარჩია სიტყვა და ისიც გასაგები იყო, რაც უნდა ეთქვა, მაგრამ ვეღარ თქვა უცხო სამხედრო პირთან.

ულმანისი ცოცხალი იყო ლატვიელების მეხსიერებაში და ყველა სიხარულითა და სიამოვნებით იგონებდა მის სახელს, ოღონდ ხმადაბლა და სანდო პირთა შორის²⁴

II მსოფლიო ომში გერმანიის დამარცხებისა და კაპიტულაციის მომენტში, შ. მაღლაკელიძე რუპოლდინგის ზემოხსენებულ სარეაბილიტაციო ცენტრში იმყოფებოდა. იგი იგონებდა: „ქალაქ ტრაუნშტაინში, ამ რაიონის ცენტრში, მე წარუდექი ამერიკელ გენერალს, რომელიც გუბერნატორის როლს ასრულებდა, რეგისტრაციაში გასატარებლად – ყველა ოფიცერი ვალდებული იყო, რომ გაეგლო რეგისტრაცია... მე გენერალს ვუთხარი, რომ გადმოსული ვარ ფრანგული ზონიდან და ახლა მასთან ვტარდები რეგისტრაციაში. ამ გენერალს ადიუტანტი ლატვიელი ჰყავდა და ძალზე გაუხარდა, რომ ლატვიური ვიცოდი. ძალზე კარგად შემხვდნენ და მეც კარგად ვიყავი რუპოლდინგში“²⁵

აქვე დავსძენთ, რომ 1945 წლის ნოემბერამდე შ. მაღლაკელიძემ რუპოლდინგში დაჰყო, რის შემდეგაც იგი, თავისი ვაჟის – გაიოზის დახმარებით, იტალიაში გადავიდა. აქვე დავსძენთ, რომ შემდგომ პერიოდში შ. მაღლაკელიძე მრჩევე-

²⁴ შ. ხიდაშელი. უსათაურო მოგონებები, გვ. 275-276.

²⁵ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი, გვ. 208.

ლად მსახურობდა ჯერ პაკისტანის მომავალ პრეზიდენტ აიუბ-ხანთან, ხოლო შემდეგ გერმანიის კანცლერ კონრად ადენაუერთან. 1954 წელს იგი დასავლეთ ბერლინში დააპატიმრეს საბჭოთა უშიშროების ოფიცრებმა და სსრკ-ში გადაიყვანეს. ვინაიდან იმხანად სტალინი და ბერია უკვე ცოცხლები აღარ იყვნენ, შ. მადლაკელიძე დახვრეტას გადაურჩა. ერთხანს შინაპატიმრობაში ჰყავდათ, ხოლო შემდეგ მას მუშაობის უფლება დართეს. თბილისში მუშაობდა ადვოკატად, იურისკონსულტად, სადაც 1976 წელს გარდაიცვალა.

ბალტიელი და ქართველი მამულიშიელების გარკვეულმა ნაწილმა ერთად გამოსცადა სსრ კავშირის რეპრესიული რეჟიმის საშინელება.

ქართველმა დისიდენტმა, თავისი შეუპოვრობით ცნობილმა ლიზიკო ქავთარაძემ (1905-1988) საბჭოურ ბანაკებში 28 წელი გაატარა, მაგრამ უტეხი სული ბოლომდე შეინარჩუნა. მის მემუარებში ვკითხულობთ: „ნამუსახდილი ქალი ძნელად თუ გამოიხედავს. თავს იკლავს და ხშირად, რაც თითქოს პარადოქსალურია, კახპად იქცევა. ასეთია ერის ბედიც. თუ მოძალადეს არ უმკლავდება, იგი კატასტროფული სისწრაფით იხრწნება. უნდა მოერიო! მორჩა და გათავდა! თუ არადა – „ვაი დამარცხებულს!“ მონობა არის განცდა არა ბატონის ძლიერებისა, არამედ საკუთარი უძლურობისა. ამაშია მონობის ფსიქოლოგიის, საერთოდ მონობის ერთ-ერთი და ძლიერი წანამძღვართაგანი. მონა იმიტომაც არის მონა, რომ შინაგანად არის პატივყრილი და მუხლზე დაჩოქილი“.²⁶

ლ. ქავთარაძემ მოგონებებში პატივისცემით მოიხსენია თავისი მეგობარი ესტონელი პოლიტიკური პატიმარი სანდრა მეენდორფი. ქართველი დისიდენტის შეფასებით, სანდრა იყო „უაღრესად ინტელიგენტი ესტონელი მხატვარი ქალი, რომლის სულიერი სიფაქიზე და სისუფთავე თავისთავად აკეთილ-

---

26 ლ. ქავთარაძე. 28 წელი გულაგში. თბ. 2008, გვ. 389.

შობილებდა ყველას, ვინც მის ატმოსფეროში მოექცეოდა“.²⁷

ამრიგად, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობები II მსოფლიო ომის პერიოდშიც არსებობდა. იმხანად, ქართველ სამხედრო პირთა გარკვეული რაოდენობა (რამდენიმე ათასი ადამიანი) იბრძოდა ბალტიის ქვეყნების: ლატვიის, ლიტვისა და ესტონეთის ტერიტორიაზე. მათი ერთი ნაწილი ირიცხებოდა სსრკ-ის არმიაში, ხოლო მეორე ნაწილი – გერმანიის შეიარაღებულ ძალებში.

ფრონტის ორივე მხარეს მებრძოლ ქართველთა პროგრესული ნაწილი თანაგრძნობით ეკიდებოდა ადგილობრივ, თავისუფლებისმოყვარე ბალტიელ მოსახლეობას, რომელიც, ისევე როგორც თავის დროზე (1921 წ.) ქართველი ხალხი, ოკუპაციის მსხვერპლი გახდა. ქართველი და ბალტიელი მამულიშვილების გარკვეულმა ნაწილმა ერთად გამოსცადა სსრკავშირის რეპრესიული რეჟიმის საშინელება.

---

27 ლ. ქავთარაძე. 28 წელი გულაგში, გვ. 368.

Niko Javakhishvili

GEORGIAN-BALTIC RELATIONS DURING WORLD WAR II

Summary

In the article we have studied, what kind of relationship existed between Georgian and Baltic nations during the World War II.

It is well known, that in those times, certain number of the Georgian militaries (several thousand) fought on territories of Baltic States: Latvia, Lithuania and Estonia. Part of them were serving in the Soviet Army, and another part – in the German Army.

The progressive part of the Georgian militaries, fighting on both sides of the front, treated freedom-loving Baltic local population with compassion. Indeed, they, like Georgians (in 1921), had become victims of military occupation.

Some Georgian and Baltic patriots experienced the terror of Soviet repressive regime together.